

חנוכה – הדלקה עושה מצווה או הנחה עושה מצווה/ישראל אלתר

מחלוקת רב ושמואל בדין הדלקת נר חנוכה מנר אחר

בגמרא במסכת שבת¹ ישנה מחלוקת בין רב לשמואל בשאלה: האם מותר להדליק נר חנוכה בעזרתו של נר חנוכה אחר:

"איתמר, רב אמר: אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר: מדליקין... אמר אביי: כל מילי דמר עביד כרב, לבר מהני תלת דעביד כשמואל: מדליקין מנר לנר, ומתירין מבגד לבגד, והלכה כרבי שמעון בגרירה..."

בהמשך הגמרא ישנה מחלוקת האם רב אוסר משום **ביזוי מצווה**: שמדליק בעזרת הנר קיסם שאינו של מצווה(שממנו מדליק את שאר הנרות)² או משום **הכחשת מצווה**: שבהדלקת הקיסם ע"י הנר יש שימוש במעט שמן של נר המצווה מה שגורם לנר לדלוק מעט פחות³. הנפקא מינה שמביאה הגמרא בין שתי הדעות היא האם מותר להדליק מנר לנר באופן ישיר: לדעה שסוברת שרב אוסר משום ביזוי מצווה – גם רב יתיר, כיוון שאין כאן שום ביזוי, ולדעה שסוברת שרב אוסר משום הכחשת מצווה – אסור כיוון שישנה כאן הכחשת מצווה⁴. בסופו של דבר הגמרא דוחה את ההסבר של הכחשת מצווה ונשארת עם ההסבר של ביזוי מצווה.

יוצא שכך הגמרא מסבירה את המחלוקת: רב אוסר להדליק מנר לנר משום ביזוי מצווה – כלומר איסורו הוא רק בהדלקה על ידי קיסם, אבל להדליק באופן ישיר הוא מתיר. שמואל – מתיר גם על ידי קיסם.

בשלב זה הגמרא נמצאת בדילמה, כמי פוסקים, האם כרב או כשמואל? – מצד אחד יש לנו כלל הלכתי שאומר שבמחלוקות בין רב לשמואל בנושאי איסורים הלכה כרב אבל מצד שני פוסק לנו אביי שבהלכה זו פוסקים כשמואל. האם הולכים אחרי דברי אביי או אחרי הכלל ההלכתי⁵?

הדלקה עושה מצווה או הנחה עושה מצווה

על כך עונה הגמרא⁶:

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: חזינא אי הדלקה עושה מצווה - מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצווה - אין מדליקין מנר לנר... עשית שהיתה דולקת והולכת כל

דף כב ע"א¹

רש"י שם ד"ה "טעמא דרב"²

רש"י שם ד"ה "אכחושי"³

⁴ האם טעם הכחשת מצווה הוא רק בנר שדולק בדיוק חצי שעה, שאז יש השלכה להכחשה זו או גם בנר שדולק יותר, כיוון שאם גם בנר שדולק יותר מה הסברה לאסור משום אכחושי? – אבל מצד שני אם יש הבדל בין שני סוגי נרות אלו, מדוע הגמרא לא מציינת אותו כנפקא מינא? – יש לציין שרש"י כותב: "דמיהזי", שנראה כאילו מכחיש. אבל אם כך, מה הבעיה בזה? ריטב"א ותוס' שם ד"ה "מאי הוי עלה" יש לציין שהתוס' הבין שהגמרא לא מקבלת את האפשרות של הדלקה של קיסם מנר⁵ גם לדעת שמואל וגם להלכה נפסק שלא להדליק ע"י קיסם מנר חנוכה

שבת כ"ב ע"ב – כ"ג ע"א⁶

היום כולו, למוצאי שבת מכבה ומדליקה. אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה - שפיר. אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, האי מכבה ומדליקה? מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה! ועוד, מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה שמע מינה: הדלקה עושה מצוה, שמע מינה.

רב הונא מסביר שהתשובה תלויה בהסבר גדר מצוות נר חנוכה והגמרא מביאה שתי אפשרויות לכך: הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה. יש לציין ששתי האפשרויות מצריכות גם את שלב הנחת החנוכה במקום הראוי לה וגם את שלב הדלקת נר החנוכה, הן נחלקות בשאלה מה העיקר:

(א) הדלקה עושה מצוה – כלומר, עיקר מצוות חנוכה היא הדלקת הנר, הצבת הנר במקום הראוי לו מהווה רק הכשר מצוה (בזכות ההנחה ניתן לקיים את מצוות הדלקת נר החנוכה – כמו בניית סוכה לעומת ישיבה בסוכה, שהבנייה מהווה הכשר מצוה). במצב כזה, יהיה מותר להדליק מנר לנר כיוון שאין כאן ביזוי של המצוה, אתה לא משתמש בנר לצרכי חולין או לצרכים נמוכים יותר מאשר המצוה עצמה, אלא זו ממש המצוה.⁷ היתר השימוש בנרות מצוה על מנת להדליק נרות מצוה אחרים נלמד ממנורת המקדש⁸ שהיו מדליקין בעזרת הנר המערבי את שאר הנרות על ידי פתילות ארוכות.

(ב) הנחה עושה מצוה – כלומר, עיקר מצוות חנוכה היא הנחת החנוכה במקום הראוי להדלקה ושם להדליק אותה. במצב כזה יהיה אסור להדליק מנר לנר כיוון שאין ההדלקה עיקר המצוה אלא ההנחה. ההדלקה מהווה הכשר מצוה במצב כזה (שצריך שיהיו נרות דולקים במקום בו יש פרסום נס). ולא ניתן לכאורה אפשר להשוות את החנוכה למנורת המקדש.

דוגמא לנפקא מינות בין שתי הדעות:

(א) אם הדליק את החנוכה במקום שאינו כשר לפי גדרי ההלכה ואחר כך העביר אותה למקום כשר, לפי הסבר א' לא יצא ידי חובה ולפי הסבר ב' יצא.⁹

(ב) אם החנוכה היתה מונחת במקום מסויים שלא לשם מצוות חנוכה ורוצה להדליק בה נרות חנוכה: לפי דעה א' יכול להדליק, לפי דעה ב' צריך להגביה את החנוכה ולהחזירה ורק אחר כך יכול להדליק. הסבר זה של שתי הדעות נעשה על פי רש"י, אבל מהשפת אמת¹⁰ אפשר לומר שגם הדעה השניה סוברת שהדלקת נר החנוכה דומה למנורת המקדש. הוא מוכיח זאת על פי הגמרא במנחות¹¹:

אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן, ואמרי לה אמר רבי אבא אמר רבי חנינא אמר רבי: נר שכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה; כיצד עושה? מטיבה, ונותן בה שמן כמדה ראשונה ומדליקה.

ועיין ברמ"א בסימן תרע"ד סעיף א' שם מחלק בין הדלקת נר חנוכה הראשון לשאר הנרות ולכן מחמיר שלא להדליק ע"י הנר⁷ הראשון את שאר נרות החנוכה כיוון שהם באים מצד הידור מצוה ולא מצד המצוה עצמה.

שבת כ"ב ע"ב רש"י ד"ה "אי הדלקה עושה מצוה", בהמשך נראה מחלוקת בדבר קביעה זו⁸

בגמרא בשבת דף כ"ב ע"ב מוסבר שלא יצא גם לפי דעה ב' כיוון שנראה שמדליק את הנר לצורכו ולא לשם מצוות חנוכה.⁹ אבל מה הבעיה בכך שנראה שהדליק את הנר לצרכו? – הבעיה היא שאז אין את פרסום הנס, שאין זה נראה כנר חנוכה.

שבת כ"ב ע"ב ד"ה "אמר רב הונא"¹⁰

פ"ה ע"ב¹¹

מגמרא זו אנו לומדים שאם הנר שבמנורה כבה במהלך היום, צריך להדליקו מחדש. כלומר, צריך שמנורת המקדש תעמוד כל היום עם נרות דולקים. אם עיקר המצווה במנורה היה הדלקת הנרות, לא היינו צריכים להדליק אותם מחדש אם היו נכבים במהלך היום כיוון שכבר קיימנו את המצווה. אבל מתוך כך שהגמרא מלמדת אותנו שאנו צריכים להדליקם מחדש, אנו לומדים שעיקר המצווה הוא לא ההדלקה אלא עצם הימצאות של המנורה עם נרות דולקים, כלומר, הנחה עושה מצווה.

גדר מצוות הדלקת מנורת המקדש – שאלת המנחת חינוך

על שאלה זו ניתן להקשות: הרמב"ם¹² פוסק לגבי הדלקת נרות המנורה "וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן", על כך שואל המנחת חינוך¹³:

וזה כמה שנים הקשיתי על דרך זו של הרמב"ם דאם הוציאן לחוץ מותר זר להדליק הא במנורה ודאי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה דאי לאו לא היה דוחה שבת דאפשר לעשות קודם השבת להדליקה ובשבת יגביה ויניחנה ומבואר להדיא ברש"י שבת כ"ג ד"ה אי הדלקה עושה מצוה כו' כדאשכחן במנורה ושם בסוגיא מבואר דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן ואי הדליקה מבפנים גבי נר חנוכה לא עשה כלום עיין שם.

הרמב"ם פוסק שמותר לזר להדליק את מנורה המקדש כשהיא מחוץ למקומה ואז הכהן יחזיר את המנורה לתוך ההיכל. פסק זה מסתדר לפי מי שסובר שהנחה עושה מצוה, אבל במנורת המקדש ודאי שהדלקה עושה מצווה והראיה: שמותר להדליק את המנורה בשבת! אם עיקר המצווה היתה בהנחה ולא בהדלקה היה ניתן להדליק את המנורה לפני השבת ובשבת להגביה ולהניחה בחזרה. ומבואר ברש"י בסוגייתנו שאם הדלקה עושה מצווה חייבים להדליק את נרות החנוכה במקומם. וכן ביחס למנורת המקדש (בניגוד לפסק הרמב"ם) חייבים להדליק את המנורה במקומה – כלומר בהיכל.

יוצא ממנחת חינוך, שהדלקה עושה מצווה ואיך נסתדר עם הגמרא הנ"ל ממסכת מנחות?

שיטת ר' חיים מבריסק

אומר ר' חיים מבריסק¹⁴: לפי הרמב"ם עיקר מעשה המצווה במנורת המקדש אינו מתייחס לפעולת ההדלקה אלא לקיומם התמידי של נרות דולקים במנורה. מה הכוונה "נרות דולקים"? מסביר הרמב"ם: "והדלקת הנרות היא הטבתם"¹⁵, כלומר הטבת הנרות היא עיקר המצווה וכאשר הנרות דולקים כהלכתן בזה מתקיימת מצוות ההטבה, אבל פעולת הדלקת הנרות (כלומר, נתינת האש בפתיחה) אינה מהווה חלק מהותי במצווה ולכן דין עבודת המקדש לא חל על ההדלקה אלא רק על הדישון ונתינת השמן שהם מהווים את פעולות ההטבה (ולכן נתינת האש בפתיחה מותרת לזרים). כלומר, מעשה הדלקה באופן כללי, גם בלי שום קשר למנורה, אינו מחיל מהות הלכתית כלשהי, זו פעולה סתמית. לעומת זאת דישון ונתינת שמן במנורה הן פעולות שיוצרות את

הלכות ביאת המקדש פרק ט' הלכה ז'¹²

מצוה צ"ח אות א'¹³

על הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פרק ט' הלכה ז'¹⁴

רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ג' הלכה י"ב¹⁵

ההכשר ההלכתי להדלקה, ובלשונו: **"עצם מעשיהם הוא שייך לקיום מצוה זו"**. ללא פעולות אלו היתה מתבצעת סתם הדלקה ולא הדלקה בכשרות – לכן הן אלו המהוות את העיקר במעשה המצווה.

הסבר זה מבואר גם מפסיקתו של הרמב"ם¹⁶ שהדלקת נרות המנורה דוחה שבת וטומאה כמו קרבנות שקבוע להם זמן משום שנאמר במנורה **"להעלות נר תמיד"**¹⁷. כלומר, לדישון המנורה והטבת הנרות יש זמן קבוע, ומה שיש לו זמן קבוע במקדש דוחה שבת, אם כן, מדוע הרמב"ם היה הביא ראיה מהפס' **"להעלות נר תמיד"**? – אלא שהרמב"ם בא ללמדנו על פעולת נתינת האש בפתיחה, שמכיוון שאין לה זמן קבוע (שיכול הכהן לבוא באמצע היום ולראות שכבתה השלהבת במנורה – ואז צריך להדליק) יש צורך בדרשה והלימוד מהמילה **"תמיד"** על מנת לאפשר לו להדליק מחדש את הפתילה. מזה מוכח, שאין זמן קבוע לפעולת נתינת האש אבל יש זמן קבוע להטבה ומוכח מכאן שנתנית האש אינה מהווה את עיקר דין הדלקת המנורה.

ראיה נוספת מהרמב"ם: הוא פוסק¹⁸ שכאשר מגיע זמן הטבת הנרות, מגיע הכהן ובודק, אם הנר כבה מדליקו אבל אם לא כבה, **מתקנו** – אין הכהן צריך לכבותו ולהדליקו מחדש אלא רק לתקנו.

יוצא מר' חיים מבריסק שעל פי הרמב"ם הטבת הנרות נחשבת כעיקר מצוות ההדלקה ומכיוון שהיטיב אותם בהיכל אזי עיקר ההדלקה נעשתה בהיכל. לכן, כאשר הוציאו את המנורה החוצה וזר הדליק את המנורה ואח"כ החזירוה להיכל, כשירה לא בגלל הנחתה שם אלא בגלל שהיטיבו את המנורה בהיכל כבר קודם. ומכיוון **"שהטבתן זו היא הדלקתן"** יוצא שגם מהגמרא במנחות לומדים **שהדלקה עושה מצווה ולא הנחה**. וזאת בניגוד לדעת השפת אמת הנ"ל.

על דעת ר' חיים מבריסק שואל אבן האזל¹⁹:

הנה אף שבדברי הרמב"ם מבואר כד' אדמו"ר אבל אכתי צריך ביאור דמנ"ל להרמב"ם לומר כן, דהא בקרא כתוב בהעלותך את הנרות, ובשבת דף כ"א איתא בגמ' אקרא דלהעלות נר תמיד שתהא שלהבת עולה מאליה וא"כ הפי' להעלות הוא להדליק, וכן תרגם אונקלוס על בהעלותך באדלקותך, וא"כ למה אין ההדלקה עיקר קיום המצוה?

איך אפשר לפרש כך את מצוות הדלקת מנורת המקדש, והרי כתוב במפורש **"בהעלותך את הנרות"**, ולמדנו בגמרא במסכת שבת שמה שנאמר **"להעלות נר תמיד"** הכוונה – עד שתהא השלהבת עולה מאליה? כלומר עיקר המצווה היא נתינת האש בפתיחה!

ועונה: הרמב"ם הבין כריטב"א, שכיוון שכתוב **"בהעלותך את הנרות"** (כאשר אתה מעלה את הנרות) ולא **"יעלה את הנרות"** (בלשון צווי) אין נתינת האש בפתיחה מהווה מצווה אלא רק הטבת הנרות (דישון המנורה והטבת הנרות) וכך כתב²⁰: **"דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו"** – כלומר, לפי הרמב"ם תכלית המצווה היא שיהיו נרות דלוקים אבל המצווה עצמה היא על דישון המנורה והטבת הנרות.

רמב"ם שם הלכה י"א¹⁶

ויקרא פרק כ"ד פסוק ב'¹⁷

רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ג' הלכה י"ב¹⁸

על הרמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ט' הלכה ז'¹⁹

הלכות תמידין ומוספין פרק ג' הלכה י"א²⁰

עיקר מצווה ותכלית מצווה

כדי להבהיר יותר את ההבדל בין תכלית מצווה לבין עיקר המצווה נביא את דברי ר' שמעון שקאפ²¹ ביחס לשאלה מה נקראת מצווה הבאה בעבירה :

**...ומצווה באה בעבירה לא שייך רק היכא שתכלית המצווה הוא המעשה שעושה,
אבל היכא שעיקר המצווה אינה הפעולה רק תכלית הפעולה, [לא]... וכעין זה
נראה בכוונת הירושלמי שמחלק בין קורע בשבת לבין אוכל מצה גזולה והוא
דבמצה החפץ שקיים בו המצווה הוא חפץ שאצלו הוא נגד רצון התורה, ומשום
הכי אין חפץ במצוה כזו, אבל בקריעה רק העושה עובר העבירה ביחד עם המצווה,
ומשום הכי אין פעולת העבירה מבטלת פעולת המצווה, ודוק.**

יש מצוות בהן עיקר המצווה הוא המעשה שעושה (לדוגמא, אכילת מצה בפסח), ויש מצוות שעיקר המצווה היא התכלית ולא הפעולה כגון קריעה על מת (שלא משנה אם הוא הקורע או מישהו אחר קורע לו, העיקר שתתבצע קריעה²²). אכילת מצה גזולה נחשבת כמצווה הבאה בעבירה כיוון שעיקר המצווה היא במעשה האכילה. כלומר, רצון התורה הוא שתאכל מצה כשירה שאינה גזולה בפסח, מי שאכל מצה גזולה עבר על רצון התורה. אבל ביחס לקריעה ישנם שני רצונות של התורה: שתתבצע קריעה, לשמור שבת – אם קרע בשבת קיים את רצון התורה שתתבצע קריעה ולכן קיים מצווה וזאת אף על פי שקיים גם עבירה של חילול שבת.²³ לפי זה ניתן להבין שנרות המקדש דומים לדוגמא שהובאה ממצה, כשם שצריך לאכול מצה בתנאים מסויימים וללא קיומם של תנאים אלו לא התקיימה המצווה כך יש להדליק את הנרות בתנאים מסויימים וללא קיומם לא יתקיים רצון התורה ולנתינת האש בפתילה לא תהיה שום תוכן מצוותי.

הסבר דעת רש"י - האם ניתן ללמוד את דין נר חנוכה ממנורת המקדש

למסקנה מכל הנ"ל, יוצא לפי הרמב"ם שניתן להבין שהגמרא במנחות עוסקת בהדלקה ולא בהנחה ושהדלקה עושה מצווה. עם זאת עולה קושיה אחרת על דעת רש"י: רש"י²⁴ כתב שלומדים שהדלקה עושה מצווה ממנורת המקדש. אבל מהדיון הנ"ל יוצא שעיקר מצוות הדלקת המנורה אינה נעשית בנתינת האש לפתילה ואם כן יש הבדל בין המנורה לבין מצוות הדלקת נר חנוכה, שבהדלקת נר חנוכה העיקר הוא מעשה נתינת האש לפתילה ולא ההטבה? ואם ננסה לענות ולומר שעיקר מצוות נר חנוכה אינה בנתינת האש אלא שיהיו נרות דולקים בחנוכה בכשרות, שהרי גם אשה יכולה להוציא ידי חובה את בעלה בהדלקת הנר ונוכל להשוות זאת למצוות קריעה על המת, שמישהו אחר יכול לבצע את הקריעה לאותו אדם – ניתן לדחות נסיון תשובה זה בשני אופנים: (א) בנר חנוכה אנו לומדים ש"כבתה אין זקוק לה" – אם כבתה החנוכייה אין צורך להדליק מחדש את הנרות כיוון שביצע את המצווה, אם כך רואים שהעיקר הוא בנתינת האש בפתילה. (ב) גדר מצוות נר חנוכה הוא: "נר איש וביתו" – שיהיה נר אחד לכל הבית, כלומר אחד מבני הבית שמחוייב במצווה יכול להוציא את שאר בני הבית ולכן אישה יכולה להוציא את בעלה וזאת בניגוד לקריעה שאם אדם אחר יקרע לעצמו ולא

חידושי ברי' שמעון יהודה הכהן על מסכת יבמות סימן ב' אות ה' ד"ה "אמנם"²¹

ניתן ללמוד זאת מתוך שולחן ערוך יו"ד סימן ש"מ ס"א פת"ש א'²²

²³ יש לציין שבשולחן ערוך שם בסעיף כ"ט נפסק שמי שקרע חלק גזול לא יצא ידי חובת קריעה וזה כמו האוכל מצה גזולה, שרצון התורה לא התקיים בקריעתו זו.

שבת דף כ"ב ע"ב ד"ה "אי הדלקה עושה מצוה"²⁴

יקרע לאדם שמת לו מת, לא התבצעה שום מצווה במעשה הקריעה, כיוון שאין שום חיוב על האדם השני וכל אדם חייב לקרוע לעצמו.

אבל ניתן לומר שאפשר ללמוד מהמנורה לנר חנוכה מדין הנר המערבי, שמותר להדליק ממנו את שאר הנרות, ואם ההדלקה לא היתה נחשבת כחלק חשוב במצווה, היה אסור להדליק ממנו את שאר הנרות כיוון שמהרגע שהנר דולק הוא קדוש מתוקף מצוותו²⁵.

עם זאת מתוך דברי ה"פני מנחם" עולה קושיה על רש"י. על שאלת המנחת חינוך על רמב"ם הנ"ל שפוסק "וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן" עונה האדמו"ר "פני מנחם" מגור ב"תורתך שעשועי"²⁶ כך: אי אפשר ללמוד ממנורת המקדש לנרות חנוכה שהרי בנר חנוכה הדין הוא ש"כבתה אין זקוק לה" – כלומר, אם הדליק את נר החנוכה וכבה אפילו בתוך זמן חיוב ההדלקה, אין צריך לשוב ולהדליקו כיוון שכבר קיים את המצווה של **הדלקת הנר**, אבל במנורת המקדש הדין הוא ש"כבתה – זקוק לה" – ואם כבה הנר, צריך להדליק אותו כיוון שהמצווה היא **שהנרות יהיו דלוקים**. כלומר, כיוון שהמצווה של נר חנוכה שונה ממצוות הדלקת מנורת המקדש, אי אפשר ללמוד מאחת לשניה²⁷.

ניתן לענות ולומר שרש"י סובר כרשב"א שאומר²⁸: "**דהא ילפינן ממנורה דכל דליכא בזוי מצוה שרי ולא חיישינן לאכחושי מצוה...**" – כלומר, מה שאנו לומדים ממנורת המקדש הוא העיקרון שבכל מקום שאין ביזוי מצווה, אין אנו צריכים לחשוש להכחשת מצווה. כלומר, רש"י לא בא להשוות את דין מנורת המקדש לדין נרות חנוכה ולהקיש מאחד לשני כי מצד האמת אי אפשר להשוות ביניהם. אבל את העיקרון הנ"ל, כן אפשר ללמוד כיוון שהוא עיקרון כללי שנלמד ממנורת המקדש. לכאורה ניתן להוכיח זאת גם מתוך הגמרא בסוגייתנו²⁹: כאשר הגמרא שאלה "**מאי הוי עלה**", כלומר כמי פוסקים? האם כרב שאוסר להדליק מנר לנר או כשמואל שמתיר – היא מעלה כל מיני הצעות אבל לא מביאה את דין הדלקת מנורת המקדש כהוכחה ללימוד שהדלקה עושה מצווה, משמע שאם הגמרא היתה סוברת שניתן ללמוד מהמנורה לנר חנוכה היא היתה מביאה אפשרות זו אבל מכך שלא העלתה אפשרות זו נראה שסוברת שלא ניתן להשוות ביניהם.

אבל מ"**מעשה רוקח**"³⁰ ניתן לומר שאפשר להשוות בין מנורת המקדש לנר חנוכה:

**מאי דנראה לעניות דעתי דהתם הוא מוכרח דכיון דכשירה בזר לא משכחת לה
אלא בהוציאה לחוץ ונר חנוכה שאני בזה דתליא בפירסומי ניסא וכל עוד שאינו
מדליקה במקומו אין כאן פירסום נס משאין כן לענין ביזוי או אכחושי שייך זה
ודו"ק.**

"מעשה רוקח" גם מתמודד עם שאלת המנחת חינוך על הרמב"ם ועונה: ההבדל בין מנורת המקדש לנר חנוכה הוא רק בדין ההדלקה שלא במקומה אבל בשאר הדינים הם שווים (למשל: הדלקת נר מנר). הבדל זה נובע מכך שדין נר חנוכה תלוי בפירסום הנס ואם המנורה הודלקה שלא במקום הראוי לה לא התקיימה המצווה,

²⁵ יש לציין שהאיסור להשתמש בנרות המקדש נובע מן הסתם מכך שאסור להשתמש בכל דבר שהוקדש למקדש.
על פרשת תצווה. מובא בדף על הדף – שבת כ"ב ע"ב²⁶

²⁷ יש לציין שהאדמו"ר לא בא להקשות על רש"י בחילוקו זה, אלא שמתוך דבריו עולה קושיה על דעת רש"י.
חידושי הרשב"א שבת כ"ב ע"ב²⁸

שבת כ"ב ע"ב – כ"ג ע"א²⁹

על הרמב"ם בהלכות חנוכה פרק ד הלכה ט ד"ה "הדליקו מבפנים וכו'"³⁰

אבל מנורת המקדש יכולה להידלק על ידי זר ומצב זה קיים רק כאשר מדליקים אותה מחוץ למקומה. כלומר, ההבדל היחיד בין מנורת המקדש לנר חנוכה נובע מגדר נוסף שקיים בנר חנוכה והוא פרסום הנס. גדר זה משפיע על דין המיקום ביחס לנר חנוכה, אבל ביחס למנורת המקדש הוא לא קיים. ללא גדר זה, דיניהם היו שווים. לפי הסבר זה ניתן להישאר עם הסברא הפשוטה ברש"י שניתן ללמוד את דין נר חנוכה ממנורת המקדש. וניתן לומר שזו באמת גם דעת הרשב"א³¹.

נפקא מינא בשאלה אם לומדים את נר חנוכה ממנורת המקדש

אנו רואים מחלוקת באחרונים האם לומדים דין נר חנוכה ממנורת המקדש או לא. אבל מה הנפקא מינא אם לומדים ממנה או לא? - אומר הטורי זהב³²: "פירש"י דומיא דמנורה וא"כ ל"ש כן בנר של שבת" - מסביר הפרי מגדים³³, שהט"ז מבין שכשרש"י כתב "דומיא דמנורה" הכוונה שלומדים ממנורת המקדש לנר חנוכה את הדין שההדלקה עושה מצווה. אבל כיוון שנר חנוכה נעשה זכר למנורה ואילו נרות שבת נעשו לצורך שלום בית (שלא יתקלו בדברים בבית וכד') אין לימוד זה תקף כלפי נר שבת ולגביו ההנחה עושה מצווה ואין צורך להדליק את נרות שבת דווקא במקום מסויים. כלומר, לפי הט"ז אם לא היינו לומדים את הדין של "הדלקה עושה מצווה" ממנורה הוא היה חל גם על נרות שבת.

אך הפרמ"ג וגם האליה רבה³⁴ דוחים את דעת הט"ז:

כותב הפרמ"ג - א) מה שרש"י כתב שלומדים ממנורה כוונתו, שלומדים מהמנורה רק את דין הדלקה של נר מנר, אבל לא את העקרון שהדלקה עושה מצווה ולכן ניתן ללמוד עיקרון זה (שהדלקה עושה מצווה) מנר חנוכה לנר של שבת וצריך להדליק את נר השבת במקום מסויים (אבל לא נלמד את העקרון של הדלקה של נר מנר³⁵).

ב) במסקנת הגמרא למדנו שההוכחה לכך ש"הדלקה עושה מצווה" ולא הנחה היא מכך שמברכים "להדליק של חנוכה". אם כך, גם בנר שבת אנו מברכים "להדליק נר של שבת" ומכאן שגם בנר של שבת הדלקה עושה מצווה - וכן כתב האליה רבה. וכותב באליה רבה שהמרדכי³⁶ פסק גם ביחס לנר שבת שהדלקה עושה מצווה מהירושלמי שכתב שמברכים "להדליק נר של שבת".

סיכום ופסק השו"ע

ראינו מחלוקת בין רב ושמואל בשאלה האם מותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה אחר, רב פסק שאסור ושמואל פסק שמותר. בגמרא אח"כ הובאה מחלוקת האם רב אוסר משום ביזוי מצווה - מה שאומר שרב אוסר להדליק קיסם ע"י נר חנוכה ומהקיסם נר חנוכה אחר ושמואל מתיר, או האם הוא אוסר משום הכחשת מצווה - ואז יוצא שרב אסר ממש להדליק נר מנר ושמואל מתיר (ומשמע שלגבי קיסם רב יאסור וביחס לשמואל לא מפורש מה יהיה הפסק). הגמרא דחתה את ההסבר שרב אסר משום הכחשת מצווה. על

אלא אם כן נמצא עוד השלכות ללימוד נר חנוכה ממנורת המקדש מלבד דין ביזוי מצווה.³¹

על שולחן ערוך סימן תרע"ה סעיף א' ס"ק א'³²

על הט"ז הזה³³

על שולחן ערוך סימן תרע"ה סעיף א' ס"ק א'³⁴

מצאתי זאת שם עם זאת יש לציין שהאליה רבה מפנה לסימן רס"ג סעיף י' שם נפסק שגם ביחס לנרות שבת ניתן להדליק נר מנר אך לא³⁵ ואולי הכוונה לסימן תרע"ד סעיף ב' שם נפסק שיש מי שאומר שכל הנרות הם מצווה אחת ומותר להדליק מאחד לשני. אבל אם כך, לדעה זו, שוב לא מובן מה הנפקא מינא בין אם לומדים את דין נר חנוכה מהמקדש לבין אם לא.

שבת רמז רע"ג³⁶

מנת להכריע במחלוקת בין רב לשמואל הגמרא תלתא אותה בשאלה האם הדלקה עושה מצווה (ואז אין בעיה של ביזוי מצווה ויהיה מותר להדליק נר מנר) או הנחה עושה מצווה (ואז יש בעיה כזו ויהיה אסור להדליק נר מנר). הגמרא הכריעה שהדלקה עושה מצווה – ומשמע ממנה שיהיה מותר להדליק מנר לנר. עסקנו בשאלה מה גדר מצוות הדלקת מנורה המקדש. ראינו שלפי ר' חיים מבריסק הטבת הנרות נחשבת כהדלקה עצמה והוכחנו שבמנורת המקדש ההדלקה עושה מצווה ולא ההנחה. עסקנו גם בשאלה מה ההבדל בין עיקר מצווה ותכלית מצווה והבאנו את ר' שמעון שקאפ שמחלק בין מצב בו המעשה שעושה האדם הוא עיקר המצווה (כמו אכילת מצה) לבין מצב בו עיקר הפעולה אינו המצווה אלא תכלית הפעולה היא המצווה (כמו בקריעה) וראינו את ההשלכה של הבחנה זו לעניין מצווה הבאה בעבירה. ראינו מחלוקת האם ניתן ללמוד ממנורת המקדש לנר חנוכה ואת ההשלכות שלה ביחס ללימוד נרות שבת מנר חנוכה.

סעיף א

השו"ע³⁷ פוסק:

הדלקה עושה מצוה, ולא הנחה, שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה, מדליקה שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה. לפיכך עשית שהיתה דולקת כל היום, שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצוה; ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, שהרואה אומר: לצורכו הוא מדליקה; וכן אם מדליקה ואוחזה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: לצרכו הוא אוחזה.

סעיף ב

יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר, כדי שיעור, קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו.